

Det är inte över förrän det är över

Efterprocessens betydelse för ett besluts legitimitet

Jenny de Fine Licht, Mattias Agerberg, Peter Esaiasson, Göteborgs universitet

Sammanfattning/introduktion

Demokratiska styren måste ibland fatta beslut som går emot betydande grupperns intressen. Resurserna är begränsade och prioriteringar måste göras, även om de riskerar att leda till missnöje och protester. Inte minst kan vi se det när det gäller beslut om lokala frågor som påverkar människors vardag. Ett exempel är nedläggning av skolor som är det fall vi använder i den här studien. I takt med en växande och åldrade befolkning, urbanisering, klimatförändringar och ökad oro i omvärlden kommer problemet knappast att minska i framtiden. Frågan är snarare hur svåra beslut kan hanteras på ett sätt som gör att medborgarna kan tolerera beslut och känna förtroende för det politiska systemet, även när resultaten går dem emot.

Syfte och teoretiska utgångspunkter

I den här studien undersöker vi vad beslutsfattare kan göra för att skapa legitimitet för beslut som kan upplevas som kontroversiella av stora delar av befolkningen. Då lösningen inte är att bara fatta populära beslut som alla håller med om har forskning inom området med grund i socialpsykologi kommit att riktas mot processerna med vilka beslut fattas. Tanken är att man genom att skapa en god procedur som medborgarna kan uppfatta som rättvis kan få människor att acceptera eller åtminstone tolerera beslut, även om de egentligen inte håller med om dem i sak.

Så här långt har forskningen dock fokuserat på processer som leder *fram* till ett beslut, och framför allt på medborgarnas möjligheter att framföra sin mening och ha inflytande över beslutet. I vår studie valde vi istället att rikta uppmärksamheten mot vad som händer *efter* det att ett formellt politiskt beslut har fattats. Vi identifierade fyra huvudsakliga åtgärder som beslutsfattare kan använda sig av i direkt anslutning till ett kontroversiellt beslut för att öka möjligheterna att nå medborgarnas acceptans: 1) att tänka över hur beslutet ska kommuniceras, exempelvis huruvida man möter drabbade grupper direkt eller om det bara sker via media, 2) att tydligt förklara och motivera beslutet, exempelvis genom att visa på vilka värden man har velat prioritera genom beslutet, så som tillgång till behöriga lärare och ändamålsenliga skollokaler, 3) att ge berörda personer möjlighet att påverka hur beslutet genomförs, exempelvis genom att initiera en dialog om hur skolskjuts ska organiseras, och 4) att genomföra åtgärder för att kompensera drabbade grupper, exempelvis genom att säkerställa att det fortfarande finns en tillgänglig samlingslokal i en bygd där en skola läggs ner.

Data och metod

Vi använde oss av enkätexperiment som administrerades genom LORE. Detta innebär att vi presenterade olika scenarier för medborgare i form av texter om hur ett fiktivt beslut gått till och bad dem fylla i en enkät om sina reaktioner. Som tidigare nämnts använde vi nedläggning av en skola, kallad Alléskolan, som fall. Vi genomförde två snarlika experiment riktade till två olika grupper. I det första experimentet (2911 deltagare) ville vi simulera att deltagaren ingick i allmänheten och fallet presenterades därför som något som hände i deltagarens kommun och där han eller hon i hälften av fallen även hade en vän vars barn gick på skolan. I det andra experimentet (3704 deltagare) ville vi simulera att deltagarna var direkt påverkade. Detta gjorde vi genom att be deltagarna tänka sig in i situationen att det deras egna barn gick på skolan som skulle läggas ner.

Deltagarna blev först introducerade till fallet och ombads ange sin spontana reaktion till beslutet. Därefter läste de en text om hur beslutet gått till där vi varierade hur beslutet kommunicerats och förklarats samt om berörda getts möjlighet att påverka hur beslutet skulle implementeras. Vi varierade även hur processen innan beslutet gått till, framför allt om den gett möjlighet för berörda parter att ge sin syn på saken. Deltagarna besvarade därefter frågor som var utformade för att mäta olika aspekter av det vi benämner som uppfattad legitimitet. Specifikt uppmanades de att ange i vilken grad de accepterade processen och beslutet samt i vilken grad de kände förtroende för beslutsfattarna.

Resultat

Resultaten från våra två enkätexperiment tyder på att efterprocesser har potential att öka legitimiteten. Som förväntat är det svårare att få människor som är direkt drabbade att acceptera ett negativt beslut, men samtidigt fick våra hypoteser tydligt stöd i experiment två som simulerade föräldrar till barn som går på den nedläggningshotade skolan. Deltagarna var mer positiva om processen innan beslutet innehållit dialog med föräldrarna. Intressant nog var detta dock inte avgörande för effekten av efterprocessen. Oavsett om förprocessen inneburit dialog med de berörda eller inte fann vi positiva effekter av att annonsera beslutet direkt till de berörda, förklara det termer av vad vilka positiva effekter det kunde föra med sig för exempelvis kvaliteten på undervisningen och att vinnlägga sig om att föräldrarna får vara med och bestämma hur beslutet ska genomföras.

Avslutande diskussion

Studien tyder på att beslutsfattare kan vinna på att tänka till kring efterprocessen när det gäller ett svårt beslut. Genom att kommunicera beslutet direkt till de som påverkas, ge trovärdiga förklaringar till beslutet, erbjuda möjligheter för medborgarna att påverka hur beslutet ska genomföras och genom att genomföra åtgärder som mildrar beslutets negativa konsekvenser kan även kontroversiella beslut uppfattas som mer acceptabla av medborgarna.

Att ha en plan för vad som händer efter att ett kontroversiellt beslut är fattat kan låta självklart, men samtidigt är det långt ifrån alltid det görs. Istället för att faktiskt förklara beslut händer det i många fall att kommunföreträdare helt enkelt hänvisar till tidigare utredningar, framhåller att processen är över eller missar att ta eget initiativ till dialog och då snarare blir ”utkallade” för att förklara sig. Efterprocessen kring ett kontroversiellt beslut utgör därför en potentiellt outnyttjad möjlighet för förtroendevalda att återknyta kontakten med upprörda medborgare och skapa en grund för vidare diskussion.

Samtidigt vill vi understryka att faktiska politiska processer är något annat än skriftliga fiktiva berättelser. Vi hoppas att vidare forskning ska kunna undersöka hur efterprocesser kan organiseras i praktiken och vilka effekter vi kan förvänta oss i verkliga situationer där mycket kan stå på spel för individer och lokalsamhällen.

*Originaltitel på artikeln är “It’s not over when it’s over”—Post-decision arrangements and empirical legitimacy. Publicerad i *Journal of Public Administration Research and Theory*, 32(1), s. 183-199.